

VINKO OŠLAK

*Pismo
Philemonu*

VINKO OŠLAK

*Pismo
Philemonu*

Roman

Založba Družina
Ljubljana 2024

Svetopisemska besedila so vzeta iz Slovenskega standardnega prevoda Svetega pisma (SSP) Copyright © 1996, 2003, Društvo Svetopisemska družba Slovenije z dovoljenjem. Vse pravice pridržane. Svetopisemski navedki so postavljeni v kurzivo, končujejo pa se s tremi pikami. Avtor je spremenil samo besedi *hlapec* ali *služabnik* v *suženj*, kakor piše v grškem izvirniku (*doulos*). V kurzivi so tudi grške besede v latiničnem prepisu ali citati iz latinščine.

1.

Paulos, jetnik Christosa Iesousa, in brat Timótheos najinemu ljubemu sodelavcu Philémonu ...

... se je sajasta tekočina, pomešana z izcedkom akacije, *acacia arabica*, počasi sušila na listu papirusa na pručki, ki je morala postati miza, čeprav je bila namenjena odlaganju revščine, s katero se je Paulos nastanil v hišnem priporu na ulici Via Campesina na južnem obrobju Rome. Z očmi je imel težave, z nosom se je skoraj dotikal papirusa, pisanje – ah, kako rad je pisal, ko so oči še hotele – je postajalo zanj muka, ob kateri mu je spomin na udarce z bičem, zadetke kamnov spontanega kamenjanja in na odtegovanje hrane v zaporih zbujalo kisel nasmeš. Pravo trpljenje je, ko delaš kaj takega, kar se mora zgoditi, kar je dobro in prav, tvoje oči pa so pozabile, kar je bilo še ne tako dolgo prej zapisano: *Ne more oko reči roki: Ne potrebujem te ...* Zdaj pa oko, to na levi in to na desni, pravi: *Ne morem več biti oko ...*

Onesima tisti čas ni bilo v kamri. Če bi njega ne bilo, kdo bi mu priskrbel saje in želatino *vachellia*, kar veže z nekaj vode, da ima svojo *tincta aqua* – črnilo, s katerima piše – in če bi ga ne bilo, kaj bi mu še bilo

treba pisati? Kar je bilo treba prihodnjim rodovom sporočiti o Gospodu, je napisal. Vedel je, da so pisali in še pišejo tudi drugi. Iakobos. Petros. Ioannes. Zdravnik Loukas. Carinik Matthaïos. Še kdo. Zdaj, pobegli suženj, je bil pod njegovo roko prost, on, *civis Romanus*, je bil jetnik pod šibkim nadzorom cesarja, a strogim nadzorom Kralja kraljev. Lahko je sprejemal obiske, a je bil jetnik. Zdaj mora poskrbeti za prostega sužnja, ki ga nobena obtožnica ne bremeni, saj Imperij ne ve, da je pobegli suženj ... Ko bi bil tu vsaj ta ljubi brat Timotheos, ne samo brat, tudi sin, v duhu sin, ki ga je sam rodil, ga v duhu rodil, s katerim je za čas dveh pogorelih sveč govoril, kakšna je Onesimova stvar in kako je to pri Najvišjem, ki mu tudi Onesimos ni skrit in ima stehtano njegovo odvrženo verigo, da ni mogoče ničesar zatajiti.

Nekaj časa ni mogel razumeti, kako je mogoče, da pobegli suženj v svobodi išče zaščitnika in ga najde v hišnem priporu romske imperialne justice. Če bi rekel, da je svet postavljen na glavo, bi mu še vedno pripisoval preveč reda. Sploh ni nikamor postavljen, kakor Pismo samo pravi: *On razpenja nad praznino severno nebo, zemljo drži obešeno nad ničem ...* Ampak to je še vedno red urejajočega Boga, o katerem je po Paulosovi roki zapisano: ... *kajti Bog ni Bog zmešnjave ...*

Philemonu, bratu v Anatoliji, dobrohotnemu, kakor pomeni beseda, je mogoče samo pisati, tja v Kolosse, v dolini reke Likos. Ukradene umetelno narejene zlate posode mu ni mogoče poslati s pismom, lastniku

jo mora vrniti ta, ki je sam ukradena last, pobegli suženj, in tat v blagi hiši bogatega, a milega lastnika, po ironiji imena imenovan Onesimos – Koristni ... O, se je Paulos nasmehnil domisleku, ki mu je šinil v glavo, tatovi so še kako koristni, saj potrjujejo, kar je svaril Gospod: *Ne nabirajte si zakladov na zemlji, kjer uničujeta molj in rja in kjer tatovi vlamljajo in kradejo* ... Tatovi, se je še dalje motala po njegovi razboleli glavi domislica, so najboljši eksegeti, saj ljudem kažejo, kako brez teže je ukradeno na tehtnici vrednega. Brez njih bi celo sveti menili, da je veliko, če imaš to in ono, posebno srebro in zlato. Ko pridejo z argumentom uspele kraje tatovi, si sveti vendar lahko naglo izračunajo zanikrnost tega, kar je mogoče izmakniti.

Paulosovo slabo prirezano gosje pero je zastalo. Prevelike črke do polovice grške besede *adelphos* so čakale nadaljevanja. Še enkrat je slišal potrkati na okorna vrata svoje kamre ovdovelo Aretho, lastnico manjše med stavbami, ki so se nizale vzdolž ulice Via Campesina, ob kateri so stale dolge stojnice, na katerih so kmetje kakšno uro hoje zunaj mesta prodajali svoje pridelke. Vojni veterani, ki jih je cesarstvo upokojilo s kosom zemlje, ustrezno njihovemu rangi v vojski, zato svobodnjaki, a revni, da niti niso premogli sužnjevin in so se mučili na svojih poljih sami s svojimi ženami in otroki, če so jih imeli. Včasih so se mučili z eno samo nogo ali eno samo roko, kdaj tudi z enim samim očesom, kakršna so bila najbolj pogosta

odlikovanja njihovega dolgoletnega vojskovanja zdaj v državljanskih, zdaj v obrambnih ali še pogosteje, v osvajalnih vojnah.

Ko je žensko povabil, naj vendar vstopi, je spoštljivo vprašala moža, ki je znal pisati, kar ob njeni cesti zlepa ni imelo para, ali mu sme privedi malo divjega mladeniča, ki pozna njegovo ime in se hoče nekaj pomeniti. Paulos ni vedel, kakšno bi bilo tveganje takega sprejema, poznal pa je njega, ki je večji od vsakega človekovega tveganja, in je z roko pomignil, naj barbara, to je rekel v šali, mirno pripelje.

Meso tega, ki je plaho vstopil, je bilo mlado, koža na njem je bila starikava. Razliko je pustil za sabo beg s plenom pod tuniko in grožnja, tudi grožnja tiste strašne punske kazni za uporne sužnje, in suženj z ukradenim plenom je za romsko sodišče uporni suženj, in kazen naredita dve bruni, eno visoko navpik, drogo zgoraj počez. Zakaj je pobegnil od gospodarja, ki je bil blažji in pravičnejši od njega, eden tistih od *Poti*, kakor so tam in drugod po Imperiju tudi rekli tistim, ki so se Najvišjemu priklanjali tako, da so v njegovem imenu skupaj večerjali in si podajali kelih? Čudna vera, je šlo skozi porasto Onesimovo starikasto kožo, ko se je po neskončnih ulicah, tesnih za največ dva človeka vstric, potikal, da bi se izmaknil romski verigi, a se ni mogel izmakniti romskim podganam, za katere je bilo po vsej Evraziji premalo mačk.

»Hočeva po grško, prijatelj,« ga je Paulos zdrznil s prijaznostjo, ki zanj ni bila primerna. Tako je menil.

»Z mojim gospodom sva vedno po grško ...« je odgovoril Paulosu, ne da bi razumel, zakaj je to pomembno.

Paulos se je gospodarici Arethi po latinsko opravičil, da bo s prišlekom govoril po grško, saj mu bo v tem jeziku lažje. Ženska je razumevajoče prikimala in se umaknila. Ni hotela kaj veliko vedeti, kaj in kako je s tem, ki ga je privedla v Paulosovo kamro, lahko bi se zapletla v neprijetno stvar ...

»Je bilo morje znosno?« se je Paulos pozanimal. Onesimos ni mogel vedeti, kako dobro je bil Paulos seznanjen z morjem in njegovimi muhami. V tem hipu je Paulosu prišlo na misel, kar je o svojih zgodah in nezgodah doživel na morju in to pripovedoval Loukasu, Loukas pa je zapisal v *Praxeis apostolon* – Apostolskih delih:

»Začel je pihljati rahel južni veter, in mislili so že, da se jim je načrt posrečil: dvignili so sidra in pluli naprej blizu obale Krete. Toda kmalu je od otoka planil orkanski veter, ki se imenuje evrakilon. Potegnil je ladjo s seboj, da ni mogla več držati smeri, in predali smo se vetru, kamor nas je nosil. Neslo nas je mimo otočka, ki se imenuje Kavda; tam smo s skrajnimi naponi komaj obvladovali pomožni čoln. Mornarji so ga dvignili, nato so ladjo zavarovali tako, da so jo vso opasali z vrvmi. Ker so se bali, da jih bo zaneslo v Sirto, so spustili zavorno sidro in se tako vozili naprej. Ker nas je vihar silovito premetaval, so naslednji dan mornarji začeli z ladje odmetavati tovor, tretji dan

pa so s krova lastnoročno odvrgli ladijsko opremo. Več dni ni bilo videti ne sonca ne zvezd in divje neurje ni pojenjalo. In tako smo izgubljali vsakršno upanje na rešitev.«

»Ves prihranek sem moral dati ribiču, da je tvegala svoj čoln in svoje življenje in me izkrcal v Siracusi. Čez siciljsko ožino ni bilo tako težko. Potem peš do sem.«

»Slišal sem, da si bil v službi mojega brata v Gospodu, pri Philemonu in njegovi gospe Apiji.«

»Ja, bil sem.«

»In pobegnil.«

»In ga okradel.«

»In obžaluješ.«

»In bi mu nesel vso Romo v povračilo, če bi bilo mogoče.«

»Ne bom te vprašal, Onesimos, kaj ti je bilo hudega, da si pobegnil, saj suženj meni, da zanj nič ne more biti dobrega, in dokler je suženj take vrste, drugače ne more meniti.«

»Nisem se rodil kot suženj, gospod. Verigo sem podedoval po zapravljivem očetu. Naredil si je dolgov, da ni bilo mošnje, ki bi to odplačala, tako je šel v verigo, jaz sem njegov dedič, in če bom dobil žensko in otroka, bo ona moja dedinja in otrok moj dedič, in tako brez konca ...«

»Poznam to, Onesimos. Ali te potolaži, če povem, da sem bil večji suženj od tebe, čeprav nisem okusil železa in sem hodil in jezdil, koder me je bila volja? Moj gospodar je bil tak, da ga ni mogoče zabosti. Kos

mu je bil šele ta, ki je zdaj moj Gospod, in on se je tudi za mojo verigo brez železa dal prebosti.«

»Govoriš v težkih ugankah, *kyrie*!«

»Zakaj je šla ta zlata posoda s teboj, Onesimos?«

»Nad svojim gospodom nisem imel nobene pritožbe. Za beg sem potreboval razlog. Če gospodarju kaj izmakneš, smeš, moraš zbežati. Tako mi je reklo. Če zbežiš zelo daleč, mora biti vrednost izmaknjene reči toliko večja. Srebro sem pustil, zlato je šlo z menoj, gospod.«

»Iskrenosti nisi ukradel, ta je v tebi, Onesimos.«

»To je edino drago kamenje, ki nam, sužnjem, ostaja. Tega nihče ne zavida in nihče ne jemlje, tudi kot darilo ne, če bi se moglo darovati.«

»Kako je bil s teboj moj prijatelj in brat Philemonos, tvoj gospod?«

»Saj to je najhuje ... Vsak drug suženj lahko našteje za vse prste vseh štirih okončin težav in krivic, tudi hujših reči, jaz tega ne morem. Bil je, kakor tudi njegova gospa, toliko da ne brat, kakor se vidva naslavljata med seboj. Skrbel je zame bolj, kakor sem jaz skrbel za to, kar mi je bilo naloženo. Pravzaprav sploh nisem bil suženj, le vsi drugi na ulici ali če so prišli v hišo, so me imeli za sužnja. Verjemi, *kyrie*, tega ni lahko prenašati! In potem tisto najhujše: jesti sem moral pri isti mizi kakor moj gospodar in moja gospodarica, Apija, pa njun prijatelj in brat, ne brat po krvi, tako brat, kakor ti zanj praviš, gospod, zaradi nekega Christosa, saj ne vem, kako je z vsem tem, pa njunih pet otrok,

Arhipos, prav tako obziren in dobrotен mož. In še prav tako kakor jaz sužnja, prikupna Althaia. Saj to ni nobeno suženjstvo. Drugi so se hvalili, kaj jim je pri njih gospodarjih pretrpeti, pa tudi, kakšno svojim gospodarjem v povrnitev zakuhajo, da se v njih vse poravna. Jaz se nisem mogel hvaliti ne s krivico, ne s silo nad menoj ne z mojimi vračanji v gospodarjevo škodo, tako sužnjevatni ni lahka stvar, *kyrie!*«

»Povej mi, vem, da mi ne boš tvezil bajk, kako si slišal zame, kako si našel do mene?«

»Kdo ne ve v Kolossah, kdo je *Paulos, apostolos Christou Iesou*; včasih tudi *Paulos desmios Christou Iesou*, tudi v drugih mestih, vse do Efeza in še posebej tam? O kom bi moj gospodar govoril pri mizi, pri kateri ni bilo razlike med takimi z verigo ali takimi brez nje, čeprav resnične verige iz bronā ni pri njem nosil nihče? Če je hotel moj gospodar koga o čem prepričati, je preprosto rekel: Paulos pravi ...«

»Potem je zadnji čas, da ga okaram. Kdor je Christosov, ta bo rekel samo še: Christos pravi! Saj sem vendar zapisal z dovolj velikimi črkami, ne samo zaradi pešanja mojih oči, še bolj zaradi pešanja vere pri mnogih bratih in sestrah: *V mislih imam to, da ta ali oni izmed vas pravi: Jaz sem Paulov, jaz Apollov, jaz Kephasov, jaz pa Christov. Mar je Christos razdeljen? Mar je bil Paulos križan za vas? Mar ste bili krščeni v Paulosovo ime ...*«

»Zapisal sem še, le malo naprej: *Mar ne ravnate zgolj po človeško, če kdo pravi: Jaz sem Paulov, drugi*

Pripis

O Pavlovem bivanju v Rimu nam Pismo na kratko poroča v zadnjem, 28. poglavju Apostolskih del, kjer v 16. vrstici beremo: *»Ko smo prišli v Rim, so Pavlu dovolili, da lahko stanuje zasebno, z vojakom, ki ga je stražil.«* – V sklepnem delu, vrsticah 30–31, pa je pisano: *»Celi dve leti je Pavel ostal v stanovanju, ki si ga je bil najel, in sprejemal vse, ki so prihajali k njemu. Oznanjal je Božje kraljestvo in o Gospodu Jezusu Kristusu učil z vso svobodo in brez ovir.«* Vse drugo, vključno z njegovim obglavljenjem, so domneve, ki niso tako neutemeljene, v tej knjigi pa tudi plod piščeve domišljije.

PISEC

Spremna beseda

Kadar je radoživi deček temnih oči v davnih osnovnošolskih letih pri slovenščini moral pred razredom prebrati svoj spis, smo sošolci ostrmeli. Tako nihče ni znal pisati. Od takrat so izpod njegovega peresa izšli kilometri razmišljanj, leposlovja, kritik, nasvetov ... pred katerimi strmi več kot le en razred sošolcev. Tokrat Vinko Ošlak pred nami razgrinja Pismo Filemonu – roman o apostolu Pavlu, ali Paulosu, kot ga imenuje z grško obliko, kakor tudi vse ostale osebe in kraje. Vsako vrstico tega najkrajšega Pavlovega pisma uporabi za novo poglavje, vseh torej petindvajset. Kot rdečo nit v pripoved vpleta Pavlovo seganje po gosjem peresu, s katerim v hišnem priporu v Rimu piše svojemu prijatelju v Kolose. To pa ves čas prekinjajo zdaj gospodinja Areta s svojim pladnjem ljubeče pripravljenih jedi zdaj suženj Onesim, ki prinaša Pavlu, za kar ga je zaprosil, prihajajo pa tudi kristjani iz Rima, vojak, ki ga straži, in nazadnje sam postane kristjan, kakor tudi gospodinja Areta. Obišče ga tudi filozof Seneka, sam Pavel pa se mora nazadnje odpraviti k cesarju Neronu. Ker Pavlove oči močno pešajo, postajajo črke na porjavelem pergamentu vse večje, pa tudi besede vse bolj zavzete, saj pri prijatelju kristjanu posreduje za njegovega

pobeglega sužnja, ki bi ga po rimskem pravu čakala huda kazen. To najkrajše med Pavlovimi pismi je Vin-ku Ošlaku dalo snov za cel roman.

Pisatelj prime za pero, ker ima nekaj sporočiti (ne- kateri morajo pisati tudi za svoje preživetje) in mu sporočilo ne da miru, dokler ni zapisano. Pismo Filemonu to izdaja. Očitno je, da Ošlak piše zato, ker ga je sporočilo prevzelo. To je oznanilo o Kristusu, ali kot ga imenuje z izvirnim izrazom, o Christosu, ki nas je osvobodil suženjstva. Tistega, v katero je bila v visoko kultivirani rimski družbi vklenjena tretjina prebivalstva, in tistega, veliko bolj trinoškega, ki pa se ga nista zavedala ne suženj ne njegov lastnik. Ošlak se je zavzeto predal dolžnosti, ki mu je morala biti hkrati zahtevna in očarljiva, da potegne koordinate med pojavi, ki se zdijo med sabo neodvisni, zdaj pa nastaja tkanina s čudovitim vzorcem popolne skladnosti. Vsekakor se je lotil smelega podviga, ki je bil zahteven tako na intelektualni ravni kakor v še mnogo občutljivejši razsežnosti duha, kjer se človek srečuje s svojim Stvarnikom.

Božji načrt, na katerega se pisatelj stalno ozira, določa vso človeško stvarnost. Pismo Filemonu, tako Pavlovo kot pripovedovano po Ošlaku, posebej izpostavi svobodo. Zanja se prelivajo potoki človeške krvi. Žal zaman, ker se prelivajo za svobodo, ki to ni, dokler se ne najde znotraj tiste svobode, za katero je bila prelita najdragocenejša kri. Pismo Filemonu je Pavel pisal svojemu prijatelju, ki ga je v preteklosti

PRETAKANJA IX

VINKO OŠLAK

Pismo Philemonu

© Družina d. o. o., 2024

Prva izdaja

Spremna beseda: s. dr. Snežna Večko

Jezikovni pregled: Katja Cingerle

Oblikovanje in prelom: Pavla Bonča

Izdala in založila: Družina d. o. o.

Za založbo: Tone Rode

Naklada: 500 izvodov

Tiskano v Sloveniji

Ljubljana 2024

Knjižno delo je izšlo v okviru
knjižnega programa, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike
Slovenije.

***Dobitnica
literarne nagrade
Svetlobnica 2023.***

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.6

OŠLAK, Vinko

Pismo Philemonu : roman / Vinko Ošlak ;
[spremna beseda Snežna Večko]. - 1. izd. -
Ljubljana : Družina, 2024 . - (Pretakanja ; 9)

ISBN 978-961-04-1104-8

COBISS.SI-ID 196590851

Najkrajše med pismi apostola Pavla, Pismo Filemonu, je Vinku Ošlaku dalo snov za izredno poglobljen roman, ki odpira dialoge in meditacije o vrsti vrednot in perečih življenjskih vprašanj. Dogaja se v »večnem« Rimu v 1. stoletju, ko se mesto prvič sreča s krščanskim oznanilom, to je v času okrutnega cesarja Nerona. Sem kot zapornik pod cesarjevo zaščito dospe apostol Pavel in se nastani v skromni hiši gospodinje Arethe. Okvir zgodbe so zgodovinska dejstva, o katerih beremo v novozaveznih knjigah Svetega pisma, namreč Pavlovo bivanje v Rimu in zavetje, ki ga nudi pobeglemu sužnju svojega prijatelja Filemona, Onezimu. Osrednji poudarek pisma je namenjen razmisleku o resnični svobodi – oziroma oznanilu o Kristusu, ki je človeštvo osvobodil suženjstva, ob tem pa Ošlak spretno niza razmisleke o tem, kar je bistveno za človekov smiselni obstoj, še posebej v času moralno-duhovne krize.

»Ošlak je, prevzet od krščanske edinstvenosti, z literarnimi domislicami izkoristil eksplozivno moč, ki jo vsebuje to najkrajše Pavlovo pismo. Je z občutjem izklesan čudovit spomenik apostolu Pavlu. Apostol se izrisuje pred našimi očmi kot človek, ki ga je popolnoma osvojil Kristus.«

S. DR. SNEŽNA VEČKO V SPREMNI BESEDI

